

TÜRK SİYASAL HAYATINDA 1980 SONRASI DARBELER VE E-MUHTIRA

Abdulvahap AKINCI*

ÖZET

Türk siyasal hayatında darbeler kalıcı izler bırakmıştır. Her darbe bir öncekinden daha acımasız bir şekilde yapılmıştır. Darbelerin hayata geçirilişi ve sonuçları birbirinden farklı olmuştur. 12 Eylül askeri darbesi, toplumsal yapıda köklü değişiklikler yapmıştır. 28 Şubat diye adlandırılan dolaylı müdahale ise farklı bir karaktere sahiptir. Görünürde meclisin varlığı devam etmiş ve asker kışlasında kalmışsa da uygulamada durum çok farklı olmuştur. Asker yönetime el koymadan, siviller vasıtasıyla siyasal sisteme müdahale yoluna gitmiştir. Gerek 12 Eylül gerekse 28 Şubat müdahaleleri ile toplumda önemli bir kesim mağdur olmuş ve ülkede demokrasinin kurumsallaşması mümkün olamamıştır. Bu çalışmada 12 Eylül Darbesi, 28 Şubat postmodern darbe ve e- muhtıra irdelenerek, Bunların nasıl yapıldığı ve ne gibi sonuçlar doğurduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 12 Eylül Darbesi, 1980 Darbesi, 28 Şubat Postmodern Darbe, E-Muhtıra, Türk Siyasal Hayatı

INTERVENTIONS IN TURKISH POLITICAL LIFE AFTER 1980 AND E-MEMORANDUM

ABSTRACT

The interventions in Turkish political life left profound marks. Every intervention made one after the other was performed crueler than before. The practises of the interventions and their effects have been different. The 12th September military intervention made radical changes in social life. The indirect intervention called 28th February has a different character. In appearance, although the presence of the Assemble continued its function and the soldiers kept inside the bases, the practise was different. The soldiers chose the way to intervene the political life by using the civilians without acting by themselves. A majority of

---

* Öğr.Gör.Dr., Kocaeli Üniversitesi Gazanfer Bilge MYO, İletişim:
abdulvahap.akinci@kocaeli.edu.tr

people in the society suffered from the both 12th September and 28th February interventions, and therefore the democracy could not become institutionalised within the country. In this article it is studied in detail how 12th September, 28th February and E-memorandum occurred and what results they made.

Keywords: *12th September Intervention, 1980 Intervention, 28th February Post-Modern Intervention, E-Memorandum, Turkish Political Life*

1. GİRİŞ

Demokrasi kültürü gelişmemiş toplumların neredeyse tamamının ortak probleminden birini asker-sivil ilişkileri oluşturmaktadır. Bu toplumlarda yönetimin nasıl olması gerektiği konusunda gerek toplumda gerekse kamu kurumlarında bir mutabakat sağlanamamıştır. Bundan dolayı devlet yönetimi bu tür ülkelerde sarsıntılı bir görünüm sergilemektedir.

Türkiye, demokrasiye geçişten sonraki dönemlerde sivil-asker ilişkisinde çok sarsıntılı dönemler geçirmiştir. 1960'tan itibaren hemen her 10 yılda bir askeri darbe cereyan etmiştir. Askerler darbe sonrasında kışlarına döndüklerinde de yönetimin kontrolünü elde tutmaya çalışmışlardır. Darbe sonrasında asker tarafından yapılan anayasalar ve oluşturulan kurumlar askerin kontrolünü ve vesayetini sağlayacak şekilde planlanmıştır.

Türk siyasal hayatında 12 Eylül 1980 askeri darbesi kalıcı izler bırakmış ve çok sayıda kişinin canını yakmıştır. Bu durum, toplumda askerin siyasete müdahalesine karşı sert bir tutumun oluşmasında çok etkili olmuştur. Bu dönemde Gerek toplumsal yapıdaki değişiklikler gerekse uluslar arası konjonktür askerin doğrudan darbe yoluyla iktidarı ele geçirmesine uygun değildi. Bundan dolayı asker 28 Şubat sürecinde farklı bir yol uygulayarak iktidarı devirdi ve toplumun geniş kesimlerinde büyük mağduriyetlere neden oldu.

Postmodern darbe olarak da adlandırılan 28 Şubat kararları ve sonrası uygulamalar darbecilerin istediklerinin tam tersi bir sonuç doğurmasının yanında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002 seçimlerinde tek başına iktidara gelmesini de sağladı. Bu dönemde de darbe taraftarları olan askerler farklı yöntemlerle iktidarı devirmeye çalıştılar.

AK Parti içinden birinin cumhurbaşkanı seçilmesi, darbe taraftarları açısından kabul edilebilir değildi. Çünkü 1982 Anayasası Cumhurbaşkanına çok geniş yetkiler vermekteydi. Abdullah Gül'ün seçilmesini engellemek için askerin attığı adım yani E-Muhtıra diye adlandırılan girişim ve bu

girişime karşı siyasilerin dik duruşu, Türk siyasal hayatında asker-sivil ilişkilerinde köklü değişikliklerin dönüm noktasını oluşturmuştur.

Bu çalışmada literatür taraması yöntemiyle toplanan veriler işlenerek 1980 darbesi, 28 Şubat Postmodern Darbe ve E-Muhtıra irdelenmeye çalışılmıştır.

2. 12 EYLÜL 1980 DARBESİ

12 Mart Muhtırası sonrasındaki dönemde bütün düzenlemelere rağmen sorunları çözmek mümkün olamamıştır. Demokrasinin kurumsallaşamaması dolayısıyla sistem kısa zamanda iflas etmişti. Bir tarafta iktidar ile muhalefet bir araya gelerek sorunları konuşamazken, diğer taraftan da siyaset sağ ve sol diye ikiye bölünmüştü. Hızla artan köyden şehre göç sonucunda ortaya çıkan taleplere siyasetin çözüm üretememesi de bu dönemdeki krizi derinleştirmiştir (Dursun, 2005b: 191).

Bunca krize bir de Cumhurbaşkanı'nın meclis tarafından bir türlü seçilememesi eklendi. Her gün yapılan seçim turlarından bir sonuç çıkmıyor, Meclis başka bir iş yapamıyordu. Bu durum toplumu rahatsız etmekteydi. Hatta bazı kesimler açıkça darbe beklentisi içerisindeydiler (Dursun, 2000: 191). 1961 Anayasası Cumhurbaşkanlığı makamı boşaldığı zaman onun yerine Cumhuriyet Senatosu Başkanının vekâlet edeceği ilkesini benimsemişti. O zaman Senato Başkanı AP'den İ. Sabri Çağlayangil idi. Hükümette ise yine AP vardı. Demirel bu durumdan memnundu. Böylece hükümetle Cumhurbaşkanı arasında herhangi bir sorun yaşanmamış olacaktı. Genel seçimlere bir yıllık bir süre vardı ve AP'nin başarı ile çıkacağı ve kendi adayını Cumhurbaşkanı seçebileceği düşüncesi Demirel'de hakimdi (Dursun, 2005a: 51).

1970'lerin ortasından itibaren işçi sınıfının mücadelesi ve sol hareketlerde yükseliş trendi görüldü. Bu süreçte toplumsal hayattaki şiddet ve baskı arttı. Toplumsal gerginliğin artmasında 1977'de 1 Mayıs katliamı, Kahramanmaraş, Çorum, Malatya, Sivas, Bingöl olayları ve sol ve sağdan sembolik isimlere düzenlenen suikastlar etkili oldular. Solun bazı grupları şiddeti bir yöntem olarak kullanmaya başladılar ve yine bu süreçte radikal milliyetçi bir kesim vatani koruma kaygısı söylemi ile bu şiddet sarmalının parçası haline geldi (Akça, 2013: 184).

1980 yılının darbeye kadar olan döneminde terör dolayısıyla 1606 kişi hayatını kaybetmişti (Dursun, 2000: 201). Ortaya çıkan terör olayları dolayısıyla devletin etkinliği azalmıştı. İnsanlar için güvenlik en önemli

gündem maddesi haline geldiği halde, siyasal iktidar ile muhalefet bir araya gelerek çözüm üretme yoluna gitmediler. Bu kaos ortamından çıkmanın tek yolu erken seçimdi. Milli Selamet Partisi (MSP) tarafından verilen erken seçim önergesini bütün partiler desteklediği halde, Ecevit, Demirel'in işine yarayacağını düşündüğü için öneriye karşı çıkmış ve böylece krizden demokratik yollarla çıkmanın son şansı da tüketilmiş oldu (Dursun, 2005b: 192).

Dikkat çekici bir gelişme de darbeye birlikte bütün bu terör olaylarının birden sona ermesiydi. 11 Eylülde Ankara'da 23 ayrı yerde bombalar patlarken, 12 Eylülde tek bir tane bile patlamamıştı. Bunları yapanlar nereye gitmişlerdi? Sağ ve sol basın darbeye olumlu yaklaştı. Halk da terörden ve istikrarsızlıktan bıktığı için darbeye olumlu bakıyordu. Dış dünyanın bakışı da darbeyi destekler yöndeydi (Dursun, 2000: 218-232).

12 Eylül darbesini tetikleyen gerekçelerden birisini de uluslararası konjonktürdeki değişiklik teşkil etmiştir. İran'da Şah rejiminin yıkılarak İslam Devriminin yaşanması ve SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi ile Türkiye'nin Batı nezdinde güvenlik açısından önemi artmıştır. Batı'nın Türkiye'den taleplerine seçilmiş hükümetlerin cevap vermeleri mümkün olmamıştır. Dolayısıyla askeri darbe sonucunda beklentilere dönük iş birliğinin sağlanması daha mümkün olabilirdi. Bunun örnekleri daha önceki dönemlerde de yaşanmıştır. ABD kendi ülkesinde satılan uyuşturucunun önemli bir kısmının Türkiye'den temin edildiğine inanmaktaydı. Türkiye'den haşhaş ekiminin yasaklanmasını talep etti; ama hükümet bu isteği reddetti. 12 Mart Muhtırası sonrasında kurulan Nihat Erim hükümeti haşhaş ekimini yasakladı. 1974'te ise Ecevit hükümeti bu yasağı tekrar kaldırdı. Daha sonraki dönemlerde ise ABD'nin Türkiye'den başka talepleri de oldu. Bunlardan birisi de Yunanistan'ın NATO'ya geri dönmesine izin verilmesiydi. Ama hükümet bu talebi reddetti. Dış güçlerin darbenin gerçekleşmesi için ortamı hazırladıklarına dönük ciddi iddialar söz konusudur. Darbe sonrasında ABD ve Batı ve bu arada IMF ve Dünya Bankası cuntaya karşı olumsuz bir tavır takınmadıkları gibi, ilişkiler daha da yoğunlaşmıştır. Bir taraftan Yunanistan'ın NATO'ya dönüşüne yeşil ışık yakıldı, diğer taraftan ise Batı tarafından desteklenen politikalar uygulamaya koyuldu. Bu dönemde Türkiye'nin Batı'dan uzaklaştığından ziyade ona daha da yaklaştığı söylenebilir (Dursun, 2005a: 60-73).

12 Eylül Darbesinin gerçekleşmesinde sivillerin de önemli payı olmuştur. Bir sorun çözme aracı olarak askeri darbeyi görme anlayışı aslında belirleyici öğedir. Darbe öncesi dönemde milletvekili ve senatörlerin bazıları da dahil olmak üzere bir çok kişi Genelkurmay Başkanına ülkenin

sorunlarını çözmek için darbeden başka bir yol kalmadığını ima yoluyla veya açıkça ifade etmişlerdir (Öcal, 2009: 9).

12 Eylül öncesi dönemde askerin Sıkıyönetim Kanunu çerçevesinde kendine verilmiş olan geniş yetkiler ile ülkedeki kaosu ve terörü bitirememiş olması ve darbe sonrasında terörün birden bitmesi üzerinde de tartışmalar yapılmaktadır. Askerin bilinçli olarak terör eylemlerini bitirmeyerek yönetimi ele almanın gerekçesini oluşturduğu iddia edilmektedir. Her ne kadar Kenan Evren bu iddiaları reddetse de Süleyman Demirel askeri suçlayan açıklamalar yapmıştır (Demirel, 2001: 45-46).

Bu süreçte askerin de kendini durum olgunlaştığı anda bir sorun çözücü olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Silahlı Kuvvetler içerisinde askeri müdahale yüksek sesle tartışılmaya başlanmıştı. Olaya sadece bir zamanlama meselesi olarak bakılmaktaydı. Askerde kendi taleplerinin hükümet tarafından karşılanmadığı inancı hakimdi. Bu güvensizlik ortamında bir müdahale düşünülebilmştir. Bu süreçte kuvvet komutanlarınca imzalanan bir mektup 27 Aralık 1979'da Cumhurbaşkanı'na sunulmuştur. Bu mektupta ülkenin içerisine düştüğü sorunların, başta terör olmak üzere, giderilmesi için bütün kurumların işbirliği ile çalışmasının gerekliliği dile getirilerek başta parlamento olmak üzere bütün anayasal kurumlar göreve davet edilmiştir. Aslında TSK bu mektup ile bir sonuç alınmayacağına bilincindeydi, ama yapacağı müdahaleyi meşrulaştırmak için zemin oluşturuyordu. Siyasi partiler ise adeta basiretleri bağlanmış şekilde kısır polemikler ile birbirlerini suçluyorlar ve ordunun bu mektubunun muhatabının kendilerinin değil diğer partilerin olduğunu dile getiriyorlardı. 9 Ocak 1980'de komutanlar ile Başbakan Süleyman Demirel bir araya gelerek süreci değerlendirdiler ve hükümetin alması gereken önlemleri ve yasal düzenlemeleri dile getirdiler. Bu talepler kabul edildiği halde AP ile CHP'nin ortak hükümet kurmaları talebi reddedilmişti. Asker daha önceki dönemlerde de bu talepte bulunmaktaydı. O günün siyasal ortamında böyle bir hükümetin kurulması ve azınlık hükümetinin özgürlükleri önemli derecede sınırlayan yasal düzenlemeleri kısa zamanda gerçekleştirebilmesi mümkün değildi. Aslında asker de bu durumun farkındaydı ama süreci hızlandırma manevrası yapmaktaydı. Son iki olayın gerçekleşmesi ile darbe için uygun zaman gelmiş oldu. Bu olaylardan ilki, İsrail'in Kudüs'ü ebedi başkent ilan etmesi üzerine Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen aleyhine MSP tarafından gensoru önergesinin verilmesi ve Erkmen'in bakanlıktan düşürülmesi (5 Eylül). Diğeri ise 6 Eylülde Konya'da MSP tarafından düzenlenen "Kudüs'ü Kurtarma Mitingi" esnasında açılan

bazı pankartlar ve sloganlar ile bir grubun İstiklal Marşı söylenirken ayağa kalkmamasının rejime dönük bir tehdit olarak algılanması. Parti yetkilileri ise bunun provokasyon olduğunu dile getirmişlerdir. Asker kafasına darbe fikrini iyice yerleştirmişti. Aslında bütün bu süreçte askerinin darbeye dönük planları mevcut anayasal sisteme göre bir suç niteliğindedir (Dursun, 2005a: 73-89).

Asker darbeyi 29 Eylül 1979 ve 11 Temmuz 1980 tarihlerinde gerçekleştirmek için planlar yaptı fakat şartların olgunlaşmasını beklediği için bu planları hayata geçirmedir (Akça, 2013: 184).

Darbeye karşı toplumsal kesimlerden bir tepki görülmedi (Öcal, 2009: 5). Tam aksine, vatandaşlar artan terör dolayısıyla, işveren örgütleri ise sendikal faaliyetler yasaklandığı ve grevler son bulduğu için darbeyi desteklediler. Aynı şekilde üniversiteler, TOBB vb. kurumlar da yayınladıkları bildirimlerle darbeye desteklerini dile getirdiler. Bu darbenin kabul görmesinde etkili olan faktörlerden birisi de darbenin toplumun herhangi bir kesimine dönük olmamasıdır (Dursun, 2005a: 96-97).

Darbeye meclis ve Hükümetin faaliyetine son verilerek, yasama ve yürütme faaliyetlerini ifa etmek üzere, emir komuta sistemi içerisinde, kuvvet komutanlarından oluşan Milli Güvenlik Konseyi kuruldu. 20 Eylülde ise Bülent Ulusu'nun Başbakanlığında bir Bakanlar Kurulu oluşturuldu. Üyeler ağırlıklı olarak asker kökenli ve sağ eğilimliydi. 24 Ocak Kararlarının mimarı Turgut Özal ise Başbakan Yardımcısı olmuştu. Bu dönemde Milli Güvenlik Konseyi yasama organı, Bakanlar Kurulu ise yürütme organı olarak işlev görmüştü (Dursun, 2005a: 102-106). Askeri rejim, 24 Ocak kararlarının uygulanması için uygun ortamı sağlamıştı. Bir taraftan sendikal faaliyetler yasaklanırken, diğer taraftan da maliye ve para politikasında herhangi bir genişlemeye fırsat verilmedi. Darbe öncesi dönemde parlamentodan geçirilememiş olan Vergi Kanunu yasalaştırıldı (Şen, 2005: 1179).

Darbe ile, 1961 Anayasa ile kurulan ve 1971 muhtırası ile restore edilen İkinci Cumhuriyet yıkılmış ve 1982 Anayasası ile Üçüncü Cumhuriyet kurulmuş oldu (Dursun, 2005a: 7). Hazırlanan 1982 Anayasasının başlangıç bölümünde Türk Silahlı Kuvvetlerinin gerçekleştirdiği darbe meşrulaştırılmaya çalışılmıştır (Çavdar, 2004: 265-266).

1982 Anayasası ile yürütme üzerinde denetim ve dengeleme amacıyla oluşturulan bazı kurum ve kuralları değiştirme yoluna gidilmiştir. Senato kaldırılmış, Anayasa Mahkemesi'nin anayasa değişikliklerinde sadece şekil yönünden denetlemesi esas getirilmiş, yargı hem mali hem de idari olarak Maliye Bakanlığı'na bağlanmış, bazı kurumların özerklikleri ya kaldırılmış ya da kısıtlanmıştır. Parti ve derneklerin faaliyet alanları da daraltılmıştır. Etkin denetimin TBMM'de çoğunluk dışındaki kesimlerce

yerine getirilmesi imkânsız hale getirildi. Cumhurbaşkanının yetkilerinin genişletilmesi, yönetimde iki başlılığın oluşmasına neden olmuştur (Kalaycıoğlu, 2007: 335-336).

Anayasanın geçici 9. maddesine göre Cumhurbaşkanına altı yıllık bir süre için anayasa değişiklikleri üzerinde geniş denetleme yetkisi tanınmıştı. Cumhurbaşkanlığı'na Org. Kenan Evrenin seçilmiş olmaması dolayısıyla, ordu siyasetler üzerindeki etkisini Cumhurbaşkanının yetkilerini genişleterek sürdürmek istemiştir (Dursun, 2006: 237).

Yine 1982 Anayasasına göre Cumhurbaşkanlığı için meclis dışından da aday gösterilebilecektir (101.md.) (Dursun, 2006: 238). Bu düzenleme ile daha önceki dönemlerde olduğu gibi Cumhurbaşkanlığına asker kökenli kişilerin seçilmesinin yolu açılmak istenmiş olabilir.

Askerin özerkliği 1982 Anayasası ile daha da güçlendirilip TSK, yeni oluşturulan Devlet Denetleme Kurulu'nun denetiminin dışında tutulmuş, Yüksek Askeri Şura kararlarına karşı yargı yolu kapatılmıştır. Artık sıkıyönetim komutanlarının kararlarına karşı adli ya da idari mahkemelerde dava açılmayacaktır. Sıkıyönetim mahkemelerinin yetkileri arttırıldı (Özbudun, 2007: 103).

Askeri otorite toplumu gözetim ve denetim altında tutabilmek amacıyla, oluşturulan özerk kurullarda askerlere de yer verilmesini sağlamıştır. Daha da ileri gidilerek Anayasa Mahkemesi'nde askeri yargıçlara yer verilmesi sağlanmıştır. Bu yolla Anayasa Mahkemesi'nde de askerin etkili olmasının yolu açılmıştır (Erdem, 2005: 759).

Darbe döneminde gerçekleştirilen eylemlerin geri alınmasını zorlaştırmaya dönük önlemler de alınmıştır. 1961 Anayasasının geçici 4. maddesine ve 1982 Anayasasının geçici 15. maddesi göre, demokratik yönetime geçildikten sonra bile, darbe sonrasında askerin yapmış olduğu yasaların anayasaya uygunluğu Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenemeyecektir (Özbudun, 2007: 105-106).

Kalaycıoğlu'na göre 1982 Anayasası ile Milli Egemenlik ile birlikte Devlet Egemenliği de tescil edilmiş oldu. Yasamanın hareket alanı daraltılırken, başta Cumhurbaşkanı olmak üzere yürütmenin hareket alanı genişletilmiştir. Devlet başkanı dini otorite gibi fetvalar verirken, diğer taraftan din ve ahlak dersi Anayasa ile mecburi ders haline getirildi. Halkın siyasal itaatini sağlamak için 1981-83 döneminde dinden faydalanıldı (Kalaycıoğlu, 1994: 485). Etkili olan ve asker tarafından tehlikeli görülen Marksist eğilimin önünü kesmek için de dinden faydalanıldı (Karadağ, 2005a: 908). Yine Anayasa'nın 136. maddesine göre Diyanet İşleri

Başkanlığı laiklik ilkesine uygun olarak görevlerini yerine getirecekti (Köktaş, 1997: 201).

Milli Güvenlik Konseyi demokratikleşmenin tamamen kendi kontrol ve gözetimleri altında olmasını istiyordu (Dursun, 2005a: 118). 1983'te yapılan seçimlere katılan partilerden cuntanın güvenini haiz olan ve hatta onun tarafından kurulan "Milliyetçi Demokrasi Partisi" (MDP)'nin başında Orgeneral Turgut Sunalp vardı. Askerin istemeyerek de olsa izin verdiği "Anavatan Partisi'nin (ANAP) başında ise Turgut Özal bulunuyordu. Orgeneral Kenan Evren televizyonda yaptığı konuşmada halkın ANAP'a destek olmamasını istediği halde, seçim sonuçları cunta için büyük bir hayal kırıklığı oldu. ANAP oyların %45'ini alarak iktidara geldi (Çavdar, 2004: 271-276; Baydur, 1997: 321). Darbelere sonra yapılan seçimlerde, darbecilerin istedikleri yönde sonuçların çıkmaması, darbenin sağlamaya çalıştığı hegemonyanın halk nezdinde tutmadığının bir göstergesidir (Dursun, Ç., 2002-3: 132).

1989'da Turgut Özal Cumhurbaşkanlığı için genelkurmayın tavsiye ettiği generalleri reddetti ve kendisi Cumhurbaşkanı seçildi. Böylece Türkiye'de asker kökenli olmayan ilk Cumhurbaşkanı seçilmiş oldu (Baydur, 1997: 322). Göle'ye göre bu dönemde önemli bir değişim yaşanmıştır: Cumhuriyet geleneği olan "sil baştan" anlayışına uygun olarak gerçekleşen darbeci ve devrimci istekleri besleyen ütopyalarda bir zayıflamanın gerçekleşmesi. Bu gelişme sonucunda yeni toplumsal gruplar ortaya çıkabilmiştir (kadınlar, eşcinseller, türbanlılar vb.) (Göle, 1994: 511).

3. 28 ŞUBAT: POSTMODERN DARBE

24 Aralık 1995'te yapılan seçimlerden RP en büyük parti olarak çıkmış ve DYP ile koalisyon hükümeti kurmuştu. Seçim sonrasında İlhan Arsel 8 Ocak 1996'da Cumhuriyet gazetesinde yazdığı bir yazıda RP ile koalisyon kurmamaları ve kendi aralarında bir araya gelmeleri için diğer partileri uyarıyor ve eğer birleşemezlerse bu birleşmeyi kimin gerçekleştireceğini (ordu) herkesin bildiğini yazıyordu. Bu yazı Cumhurbaşkanı ve Genelkurmay başkanı tarafından da destek bulmuş ve yapılan baskılar ile Mesut Yılmaz'ın ANAP'ının RP ile koalisyon kurması engellenmişti (Özgür, 1999: 160).

Susurluk olayından sonra çeteler ile polis ve bazı üst rütbeli askerlerin bağlantıları ortaya çıkmaya başlamıştı. O zamanlarda TBMM'de Susurluk Komisyonu kuruldu. Bu Komisyonun başkanı RP'li Mehmet

Elkatmış idi. Komisyon Jandarma ve Genelkurmay'dan Susurluk ile bağlantısı olan askerler hakkında bilgi talep etti ama askerin bu konuyla ilgisi olmadığını belirttiği cevapla yetinmek durumunda kaldı. Susurluk olayının ucu üst rütbeli askeri yetkililere kadar uzanabilecekti. Bu gelişmelerin ordunun itibarını zedelediği düşüncesi askerde hakim hale geldi ve düğmeye basılarak önce gündem değiştirildi, sonra da postmodern darbe gerçekleştirildi (Gökmen, 1997: 334-335).

Ordunun ve sivil uzantılarının RP'yi hükümet dışında tutma çabaları başarısızlığa uğrayınca, [RP'den] bazı tavizler koparılma yoluna gidildi. Refah Partisi kendi söyleminin dışındaki uygulamalara imza atmak zorunda kaldı. Ama her şeye rağmen seçmen kitlesi partiye bağlılıklarını sürdürdüler. Partinin daha da büyümesinden ve toplumu dönüştürmesinden çekinildiği için ordu ile muhalefet ortak bir noktada buluşarak, RP'nin toplumdaki etkinliğini ortadan kaldırmaya çalışmışlardır (Dursun, 1999: 67). Bu süreçte işi gören "Batı Çalışma Grubu"ydü. Çok yönlü bir çalışma yapılmaktaydı. Yoğunlaştıkları alanlardan biri de medyaydı. Medyanın Susurluk olayını takipten vazgeçmesi sağlanmıştı (Gökmen, 1997: 336).

MGK'nın varlığının anti demokratik olduğunu iddia ederek eleştirenler, bu süreçte hükümetleri denetleyecek bir organ haline gelmesini alkışlamaya başladılar (Şehsuvaroğlu, 1997: 324). Bu süreç içerisinde Metin Toker, Turgut Kazan, Coşkun Kırca, Ertuğrul Özkök, Hasan Pulur, Güneri Cıvaoglu, Oktay Akbal, Hikmet Çetinkaya, İlhan Selçuk, Fatih Altaylı, Emin Çölaşan ve daha birçok sözde aydın TSK'yı darbeye davet eden yazılar ve yorumlarla gündem oluşturdular (Özgür, 1999:160-161).

28 Şubat 1997'de toplanan MGK toplantısı 9 saat sürmüştü ve burada bazı önemli kararlar alınmıştı. MGK kararlarında üzerinde durulan noktalar: Cumhuriyetin yasalarının uygulanmasının tavizsiz yerine getirilmesi; ülkedeki rejim aleyhtarı ve bölücü grupların laik anti-laik ayrımcılığı yaparak ülkenin barışını bozmaya çalıştıkları, toplumsal huzurun ve rejimin teminatının laiklik ilkesinin olduğu, bu gelişmelerin toplumsal huzuru zedelediği belirtilerek gerekli önlemlerin alınmasının Bakanlar Kuruluna bildirilmesinin gerekliliği (Çavdar, 2004: 338-339).

Postmodern darbe kararları sonrasında alınması gereken önlemleri içeren bir liste Başbakan Necmettin Erbakan ve Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller'e MGK Genel Sekreteri Org. İlhan Kılıç tarafından 1 Mart 1997'de verildi. Bu ikinci bildirideki kararlar Bakanlar Kurulu tarafından aynen kabul edildi. Bu bildiride alınması talep edilen önlemleri şöyle özetleyebiliriz: Laiklik ilkesinin gerekleri titizlikle yerine getirilmeli,

tarikatlar ile bağlantısı olan kurumlar denetlenerek Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na uygun olarak MEB'e bağlanmalı, sekiz yıllık kesintisiz eğitime geçilmeli, mecburi eğitimi tamamlamış olan öğrenciler velilerinin isteği durumunda sadece MEB'in kontrolündeki Kuran kurslarına gidebilmeleri için gerekli düzenlemelerin yapılmalı, Atatürk ilkelerine bağlı din adamlarının yetiştirilmesine olanak sağlayacak düzenlemeler yapılmalı, farklı yerlerde oluşturulan dini tesislerin istismarı engellenmeli, tarikatların faaliyetlerine son verilmeli, medyanın TSK'yı din düşmanı gibi göstermeye dönük faaliyetleri engellenmeli, TSK ile ilişkisi kesilen personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarında istihdamı engellenmeli, aşırı dincilerin üniversite, yargı ve bürokrasinin diğer kademelerini sızmalarını engelleyici önlemler alınmalı, aşırı dincilerin faaliyetleri engellenmeli, kıyafet ile ilgili kanunlar ve Anayasa Mahkemesi kararları titizlikle uygulanmalı, kurban derilerinin dinci kurumlarca toplanması engellenerek, sadece kanunla izin verilmiş kurumlarca toplanması sağlanmalı, Atatürk'e karşı yapılacak saygısızlıklar önlenmesi (Çavdar, 2004: 339-342).

Genelkurmay tarafından "Siyasal İslam'ın Yayılması" başlığı ile bir broşür hazırlandı. Buradaki iddialardan birisi ise, demokrasiye geçilmesi ile birlikte dinin siyasete alet edilmeye başlandığı iddiasıydı. 28 Şubat sürecinde tertiplenen irtica brifinglerinde de aynı görüş dile getirilmekteydi. Orduya göre irtica bir nevi demokrasinin türevi konumundaydı. Bu yaklaşımdan şu anlaşılabilir: irticayı engellemek için demokrasiyi sarsmak gerekmektedir. Bu yaklaşımın doğal sonucu olarak şu yargıya varılabilmektedir. Demokrasiye geçilmesi ile vatandaşlar yanlış kararlar vererek irticanın gelişmesini sağlıyordu. Bunu engellemek için demokrasiden vazgeçilmeli ve vatandaşlar adına yanılmadan karar verecek olanlara yönetimi bırakmalıyız (Türköne, 1997: 302-303).

Başbakan Erbakan bu metni imzalamak istemediği halde, koalisyon ortağının ısrarı üzerine imzalamak zorunda kaldı. Genel Kurmay Genel Sekreterliği değişik meslek gruplarına dönük olarak bilgilendirme toplantıları yapmaktaydı. İmam Hatip Liseleri'nin (İHL) orta kısımlarını kapatmaya dönük girişime halkın tepkisi büyük oldu ve birçok gösteriler tertiplendi. Türk-İş, DİSK, TOBB, TİSK ve TESK'in bir araya gelmesiyle "5'li inisiyatif" adı verilen girişim grubu oluşturuldu. Bu inisiyatif hareketi hükümeti düşürmek için değişik çalışmalar başlattı. Bir taraftan da darbenin medya ayağı harekete geçirilerek, irticanın ne kadar ilerlediğini göstermeye dönük yayınlara hız verildi. Bu yolla Erbakan'ı istifaya zorladılar (Çavdar, 2004: 342).

Hükümeti kurma görevinin Çiller'e verilmesini garanti etmek için RP, DYP ve BBP milletvekillerinden 280'in üzerinde imza toplandı. Ama

Süleyman Demirel hükümeti kurma görevini ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a verdi. Bütün bu çalışmaların sonucunda DYP'den bir grup milletvekili istifa ettiler ve Refah-Yol Hükümeti 18 Haziran 1997'de sona erdi (Çavdar, 2004: 342-343). Askerin istediği hükümetin kurulabilmesini sağlamak için TBMM'de milletvekillerine büyük tehditler ve şantajlar yapıldı ve bir bölümü partilerinden istifa etmek zorunda kaldılar (Gökmen, 1997: 339). Kurulan hükümetin ilk icraatı, bütün tepkilere rağmen sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitimi kanunlaştırmak oldu. Buradaki gaye İHL'lerin önünü kesmekti (Çavdar, 2004: 343). Böylece İHL'lerin yanında Kur'an Kurslarının da önü kesilmiş oldu (Dursun, 1999: 329). 8 yıllık kesintisiz eğitim dolayısıyla bireyler çocuklarını hafızlık eğitimine ve hatta Kur'an öğrenmeleri için kurslara gönderemeyeceklerdi.

Bu süreçte sivil bürokrasinin üniversite ayağı da harekete geçti. YÖK yönetmelik değişikliğine giderek İmam Hatip Lisesi mezunlarının üniversiteye girişinin önünü kesti. Bu değişiklik hemen uygulamaya konulmuştur. Yapılan işlem tamamen hukuk dışıydı ve bu hukuk devleti anlayışı ile bağdaşmayan bir durum ortaya çıkardı. Çünkü o zaman İHL'lerde okuyan öğrenciler, okula başladıkları zaman geçerli olan mevzuata göre diğer liselerde okuyanlar ile aynı şartlarda üniversiteye gitme hakkına sahiptiler. Bu uygulama İHL'ye yeni başlayacak olanlar için uygulanmaya başlanmalıydı (Yayla, 2005).

Refah Partisi hakkında açılan kapatma davası 16 Ocak 1998'de sonuçlandı. Laiklik karşıtı eylemlerin odağı olması gerekçesiyle RP kapatıldı (Çavdar, 2004: 344). Anayasa Mahkemesi kapatma gerekçesinde laiklikten ne anlaşılması gerektiğini de belirterek, laikliği bir yaşam biçimi olarak tanımlamıştır. Burada laiklik dinle devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak anlaşılmamakta, çağdaş sosyal, siyasal ve kültürel yaşamın düzenleyicisi olarak sunulmaktadır. Yani hayatın her yönünü kapsamaktadır. Bu anlayışa göre devletin insanlara bir hayat tarzını zorlamaya hakkı vardı. Akla ve bilime dayanan bir yaşam tarzıdır bu (Türküne, 1998-9: 126-127).

Asker, millete kimin daha güçlü olduğunu göstermek istemiştir. Siz kimi ne kadar oyla seçerseniz seçin, bizim istemediğimiz bir şeyi yapmalarına müsaade etmeyiz. Gerek görürsek direkt, gerek görürsek indirekt (oluşturduğumuz kurumlar vasıtasıyla) yönetime el koyup ülkeyi ve siyaseti tekrar yapılandırırız (Alkan, 1997: 655).

28 Şubat dönemini "askeri demokrasi" olarak adlandırmak da mümkündür. Çünkü bu dönemde asker doğrudan darbe yapma yoluna gitmemiştir. Asker çeşitli nedenlerden dolayı direkt müdahaleyi uygun

görmemişti. Bunda dışarıdan gelebilecek tepkilerin yanında daha önemli gerekçelerin de etkili olduğunu söylemek mümkündür. Daha önceki darbelerde askerin karşısında duran herhangi bir halk kesimi mevcut değildi. Ama bu süreçte abartılan bir dinci kesimin varlığı söz konusudur. Müdahale durumunda çatışmanın boyutunun hangi noktalara varacağını öngörmek zordu. Dolayısıyla asker böyle bir müdahaleyi göze alamamıştır. Bu dönemde izlenecek en iyi yol demokrasi içinde kalınıyor görüntüsü altında planlarını uygulamaya koymaktı (Gökmen, 1997: 332).

28 Şubat sürecinin “postmodern darbe” olarak adlandırılmasının nedeni, askerin silah kullanma yoluna gitmeden, toplumsal katmanları harekete geçirerek hükümetin değişmesini sağlamıştır. Bir başka ifadeyle asker geleneksel askeri imkanları kullanmadan ve doğrudan yönetimi ele almadan yönetimin değişmesini ve istediği değişikliklerin siyasiler vasıtasıyla yapılmasını sağlamıştır (Öcal, 2009: 15).

Gökmen’e göre askeri demokrasinin temel ilkeleri ile Türkiye Cumhuriyeti’nin temel ilkeleri birbiriyle tam olarak örtüşmektedir. Tek farkla ki demokrasi ilkesi eklenmiştir[neye]. Ama bu göstermeliktir. Uygulamada olan şey diktatörlüktür. Cumhuriyetin temel ilkeleri ile demokrasinin uyuşması mümkün değildir. Askeri demokrasinin en önemli ilkesi, resmi ideolojidir. Bunu resmi din olarak adlandırmak da mümkündür. Bu resmi din ile İslam arasında bir çatışma vardır. İslamcılar Atatürkçülüğün din haline getirilmiş olmasına başkaldırıyorlardı. İslamcıların iktidara gelmesi ile Kemalist din bununla mücadele etmeye başladı. Askeri demokrasinin gayesi demokrasi adı altında demokrasi ve insan haklarını yok etmektir. Bunu gerçekleştirirken en büyük güçleri felsefi derinlikleri değil, ellerindeki silahlardır (Gökmen, 1997: 332-333).

Demokrasilerde herhangi bir resmi ideolojinin ordu, üniversite vb. devletin kurumlarıyla özdeşleşmezler. Böyle bir yapının hakim olduğu devletlerde demokrasi gelişmez. Türkiye’nin resmi ideolojisi ise Atatürkçülüktür (Özgür, 2004: 4-5).

Askeri demokrasinin mantığına göre, tek doğruyu düşünenler Cumhuriyetin temel ilkelerine inananlardı. Eğitim sistemi ile bu dinin ilkeleri eleştirilemez doğrular olarak verilmektedir. Bütün sistem bunun üzerine inşa edilmiştir. Her ne kadar İHL’lerde de aynı eğitim veriliyor olsa da, bunun yanında bir de dini eğitim verilmektedir. Dolayısıyla sistemin okullarında iki farklı tip insan ortaya çıkmaktadır. İHL’lerde yetişen gençler, diğerleri için bir tehdit olarak algılandığı için, o okulların önü kesilerek, bu tip gençlerin yetişmesinin engellenmesi amaçlanmaktaydı. İHL’lerin orta

kesimlerinin kapatılması girişiminin altında yatan temel düşünce buydu (Gökmen, 1997: 333-334).

İzol'a göre 28 Şubat süreci ile birlikte TSK Türkiye'deki karar alma sürecinde baş aktör haline gelmiştir. Varlığını devam ettiren bütün kurumlar üzerinde MGK yer almaya başlamıştır (İzol, 2002: 208). Türköne'ye göre bu sürecin sonunda faşizm mağlup edilmiştir. Ama bunu demokrasi taraftarının yaptıkları mücadele ile başarmadıklarını, faşizmin çağdışı ve saçma olmasından kaynaklandığını iddia etmektedir (Türköne, 1997: 302).

4. E-MUHTIRA

12 Eylül öncesindeki Cumhurbaşkanlığı seçim süreci 100 turdan fazla sürdüğü halde, cumhurbaşkanı seçilememiştir. Darbenin gerekçelerinden birisini de Cumhurbaşkanını meclisin seçememiş olması oluşturuyordu. 1982 Anayasası hazırlanırken aynı durumun tekrar yaşanmaması ve sistemin krize girmemesi için önlemler aldı. Toplantı halinde olmadığı durumda meclisin hemen toplantıya çağırılması ve en geç dört turun sonunda Cumhurbaşkanının seçilmesi öngörülmüştü. Eğer seçim gerçekleşmezse, derhal seçimler yenilenir ilkesi getirilmiştir (Katırcı, 2007: 60-61).

Cumhurbaşkanlığına adaylığını koyan Abdullah Gül, Anayasanın belirlemiş olduğu bütün şartları haiz olduğu halde, onun adaylığına karşı çıkan bir kesim olmuştur. Siyasilerin bir adayın cumhurbaşkanlığına karşı çıkmaları hukuk devletinde doğaldır, ama bunu ifade etme şekli, oylamada ret oyu vererek kendini göstermelidir. Ama Türkiye'deki tartışmalarda egemen ideoloji çerçevesinde alternatif bir hukuk oluşturma yoluna gidilmiştir. Bu süreçte Anayasanın cumhurbaşkanının özelliklerine ilişkin düzenlemesini değiştirmeye dönük bir değişiklik teklifinde bulunulmamıştır. Fakat bir siyasi grubun kendilerinin anayasal sınırlar dışında da bazı hakları haizlermiş gibi hareket ettiği ve taleplerde bulunduğu gözlemlenmiştir. Hukuken doğru işleyen bir süreç, sanki yanlışmış gibi aksettirilmeye çalışıldı ki bu durumun hukuk devleti ile bağdaşması mümkün değildir (Katırcı, 2007: 61-62). Yapılanlar hukuk dışı olmakla birlikte anlaşılabilir değildi. Cumhurbaşkanına 1982 Anayasası ile çok geniş yetkiler verilmişti. Sistemin genel işleyişinde anahtar role sahip olan cumhurbaşkanı aynı zamanda devletin işleyişinde etkili olan kurumlara atamalarda bulunarak siyaset kurumunun vesayet altında tutulmasını da sağlamaktaydı. Herhangi bir darbeye gerek kalmaksızın siyasal iktidar cumhurbaşkanı vasıtası ile vesayet altına alınmış olmaktadır. Cumhurbaşkanlığı görevine AK Parti'den birinin seçilecek olması demek, bütün bu yapının iflas etmesi anlamına

gelmekteydi. Dolayısıyla bütün yollar kullanılarak Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanı seçilmesi engellenmeliydi.

Yine bu süreç içerisinde, TBMM'nin meşruiyetini yitirdiği, dolayısıyla cumhurbaşkanının yeni oluşturulacak olan meclis tarafından seçilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu konuda eğer samimi olunmuş olsaydı, seçimden önce de bu gibi taleplerin dile getirilmesi gerekirdi. Fakat bu yönde bir talepte daha önce dile getirilmemişti. Bu kesim, hukuk alanında ideolojik bir gelenek varmış gibi hareket etmiştir. Fakat Türkiye'de böyle bir gelenek henüz gelişmemiştir. Ayrıca böyle bir geleneğin gelişmesi için her şeyden önce hukukun üstünlüğüne uygun davranılması gerekmektedir. Bu kesimin kendi zihninde kabul ettiği soyut geleneğin toplum için meşru bir karşılığı yoktu. İdeolojik davranan kesim, neyin olması gerektiğinden ziyade, neyin olamayacağını belirten bir politika izlemiştir. Bu süreçte toplantı yeter sayısının 2/3 olduğu yolunda bir yorumda bulunularak, seçim sürecine katılmama kararı almışlardı. Aslında bu yaklaşım Anayasaya aykırı bir durumdur. Çünkü Anayasa'da meclisin seçimler için hemen toplantıya çağırılması gerektiği belirtilmekteydi. Dolayısıyla milletvekillerinin meclisi seçimde boykot etmeleri gibi bir tutum Anayasaya aykırıydı (Katırcı, 2007: 62-64).

Zamanın cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile AK Parti hükümeti arasında önemli derecede gerilim yaşanmaktaydı. Sezer, kamusal alanda başörtüsünün görünür olmasını istememekteydi. Bunu laikliğe karşı bir tehdit olarak algılamaktaydı. Bu nedenle yapmış olduğu atamalarda eş başörtülü olmayanları tercih etti. AK Partili milletvekillerinin çoğunun eş başörtülüydü. Laik kesimler genel olarak bu duruma aşırı tepki gösteriyorlardı. Asker dahi bazı toplantılara milletvekillerinin eşlerinin tesettürlü olması dolayısıyla katılmadı. Geline süreçte başı örtülü olan birinin cumhurbaşkanı olması kabul edilemez görülmekteydi (Taşkın, 2013: 161-162).

Muhalefet, yaptığı eylemlerin hukuka uygun olduğunu ispatlamak ve süreci engellemek için Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu. Mahkemenin kararını vermesinden önce, hangi yönde karar vermesinin gerektiği de muhalefet partisi lideri tarafından belirtilmekte ve aksi bir karar durumunda toplumsal gerginliğin ortaya çıkacağı da dile getirilmekteydi. Bu yaklaşım dahi muhalefetin hukukun üstünlüğüne ne kadar saygılı olduğunu göstermeye yetmekteydi (Katırcı, 2007: 64).

Anayasa Mahkemesine muhalefet tarafından cumhurbaşkanlığı seçimi için toplantı yeter sayısının en az 2/3 olması gerektiği yolundaki

başvuru yapıldıktan sonra, gece yarısı o zamana kadar görülmemiş bir şekilde Genelkurmay Başkanlığı sitesinde bir bildiri yayımlandı. Kimin tarafından hazırlandığı bilinmeyen bu bildiri de laikliğe dönük ciddi tehditlerin olduğu ve bu yönde önlemlerin alınmasının gerekliliğinin altı çizilmekteydi. Askerin, Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanı seçilmesine karşı olduğu biliniyordu. Açıkçası asker Anayasa Mahkemesine bir direktif vermektedir: AK Partinin adayının seçilmesini engelleyin, yoksa biz kendi yöntemimizle bu işi çözeriz.

O zamana kadar kendilerine darbe yapılan hükümetler hiçbir tepki ortaya koyamamışlardı. AK Parti yaptığı acil toplantılardan sonra bu bildirinin kendilerine karşı yapıldığını dile getirerek, bildiriye sert bir şekilde cevapladılar ve demokratik bir duruş sergilediler. Bu duruş Türk demokrasisinin kurumsallaşması için önemliydi.

Anayasa Mahkemesi muhalefetin talebine uygun bir şekilde toplantı yeter sayısının 2/3 olduğu yolunda karar verdi. Bu karar vatandaşların hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü ilkesine olan inancı oldukça zedelemiştir (Katırcı, 2007: 64-65). Erdoğan'a göre Türkiye'de ideoloji yargıya hakim durumdadır. Dolayısıyla yargıçların ideolojik tarafsızlığını temin etmek çok zor ama acil bir gerekliliktir (Erdoğan, 2005: 127).

İktidar partisi erken seçim kararı aldı ve arkasından ANAP'ın desteğini alarak Cumhurbaşkanını halkın seçmesi için Anayasa değişikliği yaptı. Cumhurbaşkanı Sezer bu değişikliği veto ederek meclise geri gönderdi. Bunun üzerine tekrar onaylanan düzenleme tekrar Cumhurbaşkanına gönderildi ve o da referanduma sunma kararı aldı. Referandum tarihini erkene almak için yapılan değişiklik Sezer tarafından veto edilince, hükümet süreci erkene alma girişiminden vazgeçti (Katırcı, 2007: 65-66).

Türkiye'de askerın darbe yapmasının önkoşulları sağlanamamıştır. Her ne kadar askerın içerisinde bir grup darbe planları yapmış olsa da (2004'teki Ayıışı gibi), bunu gerçekleştirmemiştir. Askeri darbenin yapılmasının bazı ön koşullarının daha önceki darbe dönemlerinde sağlandığı bilinmektedir. Daha önceki askeri darbelerde Her şeyden önce ülkede büyük siyasi krizlerin olması ve bu krizlerin demokratik çözüm yolları ile çözüme kavuşturulamamış olması durumu hakimdi. Diğer taraftan ülke içerisinde artan aşayış ve terör olayları sonucunda halkın bir kurtarıcıyı bekler hale geldikleri gözlemlenmiştir. İşte bu durumlarda asker sırf demokrasiyi kurtarmak adına yönetime şu veya bu şekilde el koymuştu. Ama 2007'de durum farklıydı. Bütün dayatmalara rağmen siyaset kurumu çözüm

yolunu bulmaktaydı. Hemen alınan bir erken seçim kararı sonucunda 22 Temmuzda seçimler yenilendi ve hükümetteki AK Parti, bürokratik elitlerin bütün hayallerini boşa çıkaracak oranda oyla (%47) seçimlerden büyük başarı ile çıktı. Yine bütün engellemelere rağmen, MHP'nin cumhurbaşkanlığı seçimini kriz olmaktan çıkartmasıyla, Abdullah Gül cumhurbaşkanı seçilmiş oldu. Aynı yıl yapılan referandum ile bundan sonraki dönemde cumhurbaşkanını halkın seçmesi ilkesi benimsendi. Artık askerın baskısı ile istediği adayı cumhurbaşkanı seçtirmesi pek mümkün olmayacak görünüyordu. Bazı grupların bütün çabalarına rağmen ülkede kaos ortamı oluşturulamadı. Türkiye AB tam üyelik sürecinde epey bir yol almış ve dış dünya ile ilişkilerini de oldukça iyi bir duruma getirmişti. Gerek ABD, gerekse AB Türkiye'de demokrasinin son bulmasını kendi çıkarlarına görmemekteydi. Bu şartlar altında askerın darbeye kalkışması mümkün değildi.

Türkiye'de askeri-sivil bürokrasi arasında amaç ve çıkar birliği söz konusudur. Tarafsız olması gereken bu kurumlar (yargı, YÖK, barolar vb) açık bir şekilde her konuda hükümete bir bütün gibi, bir muhalefet partisi gibi tavır almaktaydılar. Asker darbe yapmadan da bu işi çözenin yolu bulunmalıydı ve sonunda bulundu: AK Parti kapatılacaktı. Yani yargı darbesi gerçekleştirilecekti. Yargı Darbesini yapmak zor bir iş değildi. Türkiye'de yargı zaten olabildiğince siyasallaşmış, bir muhalif parti bildirisi gibi kararlar verebilmekteydi (Erdoğan, 2007).

AK Parti'nin MHP ile birlikte toplumsal bir sorun haline gelen üniversitelerde başörtüsü yasağını kaldırması (aslında hukuken böyle bir yasak olmadığı halde bürokratik elitlerin dayatması ve Anayasa Mahkemesi'nin kendisini yasa koyucu yerine koymasıyla ortaya çıkan problem) sonrasında düğmeye basıldı. AK Parti'nin laiklik karşıtı eylemlerin odağı haline geldiği gerekçesi öne sürüldü.

AK Parti'ye yapılan eleştirilerden birisi de başörtüsü sorununu yanlış zamanlamayla gündeme getirdiğiydi. Eğer bu konu gündeme gelmeseydi, kapatma davası açılmayacaktı. Bu düzenleme sadece bir gerekçe oluşturmuştur. Ama yargısal darbenin kararı zaten daha önceden verilmişti. Tıpkı 12 Eylül öncesinde meydana gelen Konya Mitinginde olduğu gibi. Bu miting yapılmasaydı da darbe yapılacaktı, ama bir kılıf olarak kullanıldı. Dursun'a göre iddianamede hukuki yönü olmayan, bazı siyasi tartışmalar da kanıt olarak sunulmuştur (Dursun, 2008).

5. SONUÇ

Türkiye’de askerinin başat rolünün değişik gerekçeleri vardır. Türkiye kurtuluş savaşı vererek bağımsızlığını kazanmıştır. Bu nedenle yöneticilerin önemli bir bölümü asker kökenli olmuştur. Bu kişiler karar alırken ve uygularken aldıkları askeri eğitime göre hareket etmişlerdir. Ordu ülkenin bölünmez bütünlüğünün bir göstergesi durumundaydı. Herhangi bir alanda iktidar boşluğu olduğunda, ordu bu boşluğu doldurma görevini kendinde görmekteydi.

Darbelerden sonra bürokrasi sistem içerisindeki konumunu güçlendirmekte ve bu durumun kalıcı olması için bazı önlemler almaktadır. Askeri-sivil bürokrasinin arzu ettiği yapı, sivil, demokratik bir görünüm altında ülkenin yönetimini kendilerinin yapmasıdır. Darbelerden sonra sistem yeniden inşa edilmektedir. Asker, yönetimi sivillere devretmeden önce bazı çıkış garantileri almaktadır. Bu garantilerden en önemlileri kendilerine ayrıcalıklı bir konum sağlayan anayasaların yapılması ve kendilerinin yönetimde etkinliklerini anayasal çerçevede sağlayacak kurumların oluşturulmasıdır. Darbecilerin yaptıkları faaliyetler dolayısıyla yargılanmamaları için de teminatlar alınmaktadır. Normal şartlar altında, demokratik bir şekilde seçilmiş meclislerin almaları mümkün olmayan bazı önemli kararlar bu dönemlerde rahatça alınır. Her darbeden sonra askerinin toplumdaki statüsü ve ekonomik durumu daha iyi bir noktaya taşınır.

Uluslararası konjonktür de darbelerin gerçekleşmesinde önem arz etmektedir. Bazı durumlarda uluslararası aktörler askeri yönetimi sivil yönetime tercih edebilmektedirler. Sivil hükümetler seçmenlerin aşırı derecede karşı çıkacakları girişimlerde kolay kolay bulunamazlar. Ama askeri yönetimlerin önemli kararları çok kolay alabilmeleri mümkündür. Bu aldıkları kararlar ve eylemleri dolayısıyla hiçbir şekilde hesap vermemektedirler. Cunta iktidarda olsaydı 1 Mart tezkeresi gibi bir sorunla ABD karşılaşmaz ve Türkiye topraklarını rahat bir şekilde Irak Savaşında kullanabilirdi. Bizdeki asıl sorun “zamanın ruhu”nun (Zeitgeist) doğru bir şekilde anlaşılabilmesidir. Artık dünyada demokratlaşma önemli bir değer haline gelmiştir. Darbeci yönetimleri küreselleşmiş dünyada onaylayan pek bulunmamaktadır.

Türkiye’de demokrasinin kurumsallaşamamasının ve askeri darbelerin meydana gelmesinin gerekçeleri kısaca şöyle açıklanabilir: Demokrasilerde sorunları çözme yöntemi olarak müzakere önemli bir yere sahiptir. Farklı toplum kesimleri, kendi çözüm önerilerini rahat bir şekilde

dile getirirler. Bu çözüm önerileri üzerinde müzakereler yapılır. Eğer sistem tıkanır ve çözüm bulunamazsa, devreye demokrasilerin en önemli sorun çözme kurumu, yani seçimler girer. Seçimler sonrasında ortaya çıkan tablolara göre bir çözüm bulunur. Bazı durumlarda referandum gibi yöntemlere de başvurulabilmektedir. Türkiye’de ise muhalefet hiçbir zaman hoş görülmemiştir. Osmanlı Devleti döneminde muhalefet etmek fitneye sebebiyet vermek olarak görülmekteydi. Nitekim günümüzde muhalefet dendiği zaman hep olumsuz çağrışımlar kafalarımızda oluşmaktadır: Her şeye hayır diyen, uzlaşmaz, sorun çıkaran... Aslında muhalefetin sadece eleştirip karşı çıkmaktan ziyade, alternatifler sunarak hükümetlere yol gösterici fonksiyona sahip olduklarını düşünülmemektedir. Demokrasiye geçildikten sonra iktidarlar eleştiriye açık değildir. Her istediklerini yapabileceklerini, bunun bir hak olduğunu düşünmemelidir. Diğer taraftan muhalefet partileri de aynı uzlaşmaz tavırla iktidarı yıpratmak için her yolu meşru görmemelidir. Seçim yoluyla iktidara gelmelerinin mümkün olmadığını anladıkları zaman, askeri darbe yapmaya davet etmekten geri durmadılar.

Toplumlar ve talepleri zaman içerisinde değişime uğramaktadır. Bu değişim sürecinde yeni taleplerin ve beklentilerin siyasal iktidarlardan çözüme kavuşturulması istenmektedir. Demokrasiler yeni toplumsal talepleri meşru görmekteler ve bu taleplere karşılık verebilmenin yollarını aramaktadır. Türk siyasal kültüründe ise farklı talep ve beklentilere karşı bir tahammülsüzlük söz konusudur. Zamanın değiştiği ve farklı taleplerin doğal olduğu algılanamamakta ve farklı taleplerde bulunanlar Atatürk düşmanı, vatan haini ve benzeri hakaretler ve sindirme politikalarıyla sistemin dışına itilmektedirler. Toplumun farklı kesimleri birbirlerine kuşkuyla bakmaktadırlar. Birbirlerine karşı bu kadar güven duymayan kesimlerin bir araya gelerek müzakere sonucunda sorunları çözmeleri mümkün olamamaktadır. Sonunda siyaset bu taleplere cevap veremez hale geldiği için krizler çıkmaktadır.

Türkiye’nin demokratikleşememesinin en önemli nedenlerinden birisi de, sorunların çözümünü olağanüstü özellikleri olan liderler tarafından çözülmesinin beklenmesidir. Bazı kesimler için olağanüstü özellikleri haiz olan TSK sorunları en iyi çözebilecek kurum durumundadır. Ne zaman bir kriz çıksa, bir kesim sivilin darbe beklentisi içerisine girdiği görülmektedir. Demokrasilerde sihirli değneğe sahip liderlerin veya kurumların, kendi kolektif sorunlarını çözmeleri beklenmez. Bütün sorunların demokrasinin kurum ve kuralları çerçevesinde çözülmesi beklenir. Türkiye’de toplumun

bir kesimi askeri sorun çözücü olarak görmesi dolayısıyla, asker de kendini bu pozisyonda görmeye başlamakta ve çok rahat bir şekilde darbeye kalkışmaktadır. Vizyon sahibi liderlere sahip olmak demokratlaşmak açısından önemlidir. Ülkeyi bu kültürel altyapıya rağmen düzlüğe çıkaracak, dengeleri iyi bir şekilde kuracak vizyon sahibi liderlere sahip olunamaması demokrasinin kurumsallaşmasını engellemektedir. Bazı durumlarda darbe adeta geliyorum dediği halde küçük hesaplar peşinde koşan, vizyon sahibi olmayan siyasetçilerin de darbelerdeki sorumluluğu büyüktür.

KAYNAKÇA

- Akça, İsmet (2013), “Türkiye’de Ordu-Siyaset İlişkisi”, Türk Siyasal Hayatı, 7. Ünite, Editör: Ahmet Demirel, Süleyman Sözen, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, s.170-199.
- Alkan, Ahmet Turan (1997), “Mızraklı Demokrasi Tarihi veya Ahvalin Karşı Taraftan Nasıl Görüldüğünün Resmidir”, Yeni Türkiye, Yıl 3, Sayı 17, Eylül-Ekim, s.651-656.
- Baydur, Mithat (1997), “Üniformalı Demokrasi”, Yeni Türkiye, Yıl 3, Sayı 17, Eylül-Ekim, s.306-322.
- Çavdar, Tefvik (2004), Türkiye’nin Demokrasi Tarihi, 3. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Demirel, Tanel (2001), “12 Eylül’e Doğru Ordu ve Demokrasi”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 56, Sayı: 4, s.43-75.
- Dursun, Çiler (2002-3), “Türkiye’de Askeri Darbelerin Simgesel Ekonomisi”, DOĞU BATI, VI/21, Kasım-Aralık-Ocak, s.123-147.
- Dursun, Davut (1999), Demokratikleşmeyen Türkiye, 1. Baskı, İşaret Yayınları, İstanbul.
- Dursun, Davut (2000), Ertesi Gün; Demokrasi Krizlerinde Basın ve Aydınlar, 1. Baskı, İşaret Yayınları, İstanbul.
- Dursun, Davut (2005a), 12 Eylül Darbesi, Şehir Yayınları, İstanbul
- Dursun, Davut (2005b), “Türk Demokrasisinde Kurumsallaşma Sorunu ve Krizleri Çözme Yöntemi Olarak Askeri Darbeler”, Muhafazakâr Düşünce, Yıl 1, Sayı 3, Kış, s.175-196.
- Dursun, Davut (2008), “İddianame Öğretici, Hem de Çok Öğreticidir!...”, Yeni Şafak Gazetesi-20.03.2008, www.yenisafak.com.tr (10.05.2008)
- Erdem, Fazıl Hüsnü (2005), “Türkiye’nin AB’ye Tam Üyelik Sürecinde Sivil-Asker İlişkilerinin Genel Görünümü”, Adnan Küçük ve diğerleri (der.), 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat, Cilt: 2, Aktüel Yayınları, Bursa, s.751-774.
- Erdoğan, Mustafa (2005), Anayasal Demokrasi, 7. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Erdoğan, Mustafa (2007), “İdeolojik Devletten Kurtuluşun Reçetesi”, Zaman Gazetesi-16.07.2007, www.liberal-dt.org.tr, (10.04.2008)

Gökmen, Yavuz (1997), “Askeri Demokrasi”, Yeni Türkiye, Yıl 3, Sayı 17, Eylül-Ekim, s.332-339.

Göle, Nilüfer (1994), “80 Sonrası Politik Kültür”, Ersin Kalaycıoğlu; Ali Yaşar Sarıbay (der.), Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim içinde, Der Yayınları, İstanbul, s.509-519.

İzol, Ramazan (2002), “Türkiye’de Ordu’nun Siyasi Varlık Sebepleri”, Mülkiye, Cilt XXVI, Sayı 235, Temmuz-Ağustos, s.193-215

Kalaycıoğlu, Ersin (1994), “1960 Sonrası Türk Siyasal Hayatına Bir Bakış: Demokrasi Neo-Partimonyalizm ve İstikrar”, Ersin Kalaycıoğlu; Ali Yaşar Sarıbay (der.), Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim içinde, Der Yayınları, İstanbul, s.469-493.

Kalaycıoğlu, Ersin (2007), “Türkiye’de Politik Rejimin Evrim ve Yasama Sistemi”, Ersin Kalaycıoğlu; Ali Yaşar Sarıbay (der.), Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme, 3.Baskı, Aktüel Yayınları, İstanbul, s.331-349.

Katırcı, Güldeniz (2007), “Kuvvetler Ayrılığından Kuvvetler Çatışmasına”, Türkiye Günlüğü, Sayı 89, Yaz, s.60-67.

Köktaş, M. Emin (1997), Din ve Siyaset, Vadi Yayınları, Ankara

Öcal, Beyhan (2009), “12 Eylül’den 28 Şubat’a Darbe Söylemlerindeki Değişimin Analizi”, ETHOS, Sayı: 1/4, s.1-61.

Özbudun, Ergun (2007), Çağdaş Türk Politikası, Çev. Ali Resul Usul, 2. Baskı, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul.

Özgür, A. Faruk (1999), “Darbe Kültürümüzde ilerlemeler”, Yeni Türkiye, Yıl 5, Sayı 29, Eylül-Ekim, s.158-162.

Özgür, A. Faruk (2004), Tek Parti İdeolojisiyle Demokrasi, Liberte Yayınları, Ankara.

Şehsuvaroğlu, Lütfi (1997), “Milli Sivil Stratejik Konsept”, Yeni Türkiye, Yıl 3, Sayı 17, Eylül-Ekim, s.323-331.

Şen, Ali (2005), “24 Ocak Kararlarının Siyasal Ekonomisi: 1980’li Yıllardaki Reformlar Sürecinin Ekonomik Gelişmeleri, İç ve Dış Siyasal Faktörlerle Etkileşimi”, Adnan Küçük ve diğerleri (der.), 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat, Cilt: 2, Aktüel Yayınları, Bursa, s.1165-1196.

Taşkın, Yüksel (2013), “Din, Devlet, Laiklik”, Türk Siyasal Hayatı, 6. Ünite, Editör: Ahmet Demirel, Süleyman Sözen, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, s.140-169.

Türköne, Mümtaz’er (1997), “Faşizmin Son Tangosu”, Yeni Türkiye, Yıl 3, Sayı 17, Eylül-Ekim, s.302-305.

Türköne, Mümtaz’er (1998-9), “Cumhuriyet’in Kamusal Alanı”, DOĞU BATI, II/5, Kasım-Aralık-Ocak, s.125-132.

Yayla, Atilla (2005), “Bürokratik Tahakküm Altında İnmek...”, Zaman Gazetesi, 27.07.2005, www.liberal-dt.org.tr, (10.04.2008)